

I. ÜNİTE

İKİ KÜRESEL SAVAŞ ARASINDA DÜNYA

1.1. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SİYASİ VE EKONOMİK SONUÇLARI

1.1.1. II. Dünya Savaşı'na Sebep Olan Stratejik ve Emperyalist Rekabet

- XIX. yüzyılda Avrupa teknolojik, iktisadi ve kültürel alanda daha önce hiç olmadığı kadar güçlüdür.
- Avrupa'nın güçlenmesi dünyayı 1914 ile 1918 yılları arasında gerçekleşen küresel bir savaşa sürüklemiştir.
- Savaş, büyük devletlerarasındaki çıkar dengesinin bozulmasıyla başlamış ve birçok devleti de içine alarak devam etmiştir.
- Bu savaşın sonunda yeni devletler tarih sahnesine çıkmıştır.
- Savaş, modern teknolojiyle donatılmış kendi endüstrisini çok hızlı bir şekilde geliştirmiştir.
- I. Dünya Savaşı ve Wilson İlkeleri ile çok uluslu imparatorluklar dağılmış ve ulus devletlerin kurulma süreci devam etmiştir.
- Yenilen devletlerde dış borçlar, tazminatlar ve krizin beslediği milliyetçilik duyguları etkili olmuştur.

1.1.2. I. Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası Dünya Siyasi Haritasındaki Değişim

- I. Dünya Savaşı Öncesi Dünya siyasetinde etkin olan Osmanlı, Avusturya-Macaristan gibi birçok devlet tarih sahnesinden çekilmiştir.
- I. Dünya Savaşı Sonrası ise Litvanya, Letonya, Estonya, Finlandiya, Yugoslavya, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, SSCB gibi birçok yeni devlet kurulmuştur.

1.1.3. Paris Barış Konferansı ve Versailles (Versay) Barış Antlaşması

- Paris Barış Konferansı, I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri ile mağlup devletleri arasında imzalanacak barış antlaşmalarının koşullarını hazırlamak ve Osmanlı Devleti'nin topraklarını yeniden paylaşmak için toplandı.
- Konferansa 32 devlet katıldı.
- Konferans bir Avrupa devletleri toplantısı olarak değil, galip gelenlerin kongresi olarak düzenlendi.
- Konferansta Sovyet Rusya, Almanya ve Osmanlı Devleti temsil edilmedi.
- ABD Başkanı Wilson'ın idealizmine karşılık Fransa Başbakanı Clemenceau ve İngiliz Başbakanı Lloyd George, Avrupa'nın klasik diplomasisini temsil ediyordu.
- Fransa'nın amacı, Almanya'nın hareket alanını daraltmak ve onu çökertmekti. İngiltere ise Alman donanmasını ortadan kaldırmak ve Almanya'nın tekrar Avrupa dengesini bozacak duruma gelmesini engellemek istedi.

MONROE DOKTRİNİ

- 1823 'te Amerikan Cumhurbaşkanı Monroe'nin, kongreye sunduğu doktrindir.
- ABD, Avrupa'daki olaylara karışmayacak ve Avrupalı güçlerin Amerika kıtasındaki varlığına saygı gösterecek, Avrupa devletleri de Latin Amerika'da ortaya çıkan cumhuriyetler üzerinde yeni bir sömürge politikası gütmeyecektir.

Versay Barış Antlaşması (28 Haziran 1919)

- I. Dünya Savaşı sonrasında ilk barış antlaşması, önemi dolayısıyla Almanya ile imzalandı.
- Alman heyeti Wilson İlkeleri'ni esas alarak itirazlarını yüksek sesle dile getirirse de bunları dikkate alan olmadı ve antlaşma ultimatömler şeklinde Almanya'ya imzalatıldı.

1.1.4. İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde İdeolojiler

Komünizm

- Özel mülkiyete dayalı kapitalist sistem yerine, ortak mülkiyete dayalı yaşamı amaçlayan toplumsal, ekonomik ve siyasi bir ideolojidir.
- Komünizmin uygulanma aşaması şöyledir: Burjuva sınıfı yok edilerek proletarya (işçi) sınıfının hâkimiyeti sağlanacak, bunun sonucunda sosyalist düzen kurulacak ve böylece hedeflenen ideal komünist sistem gerçekleştirilecektir.
- Çin, Küba, Arnavutluk, Yugoslavya, Doğu Almanya, Çekoslovakya gibi ülkelerin yanında Afganistan, Yemen gibi İslam ülkelerinde de komünist yönetimler kurulmuştur.

Faşizm

- Faşizm, İtalyanca "bir baltaya bağlanmış sopa demeti" anlamına gelen ve birlikten güç doğduğunu simgeleyen fascio sözcüğünden gelmektedir.
- Bu sözcük İtalya'da II. Dünya Savaşı'na giden süreçte milliyetçi özellikler barındıran diktatörlük yönetimini tanımlamak için kullanılmıştır.
- Şahsında devleti kutsayıp bireyi yok sayan faşizmi doğurmuştur.
- İtalya'daki bu anlayış, Benito Mussolini liderliğindeki Ulusal Faşist Partiyi ön plana çıkarmıştır.

Nasyonal Sosyalizm

- II. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'da Nazi Partisi ve onun lideri Adolf Hitler tarafından uygulanan siyasi ve ekonomik sistem nasyonal sosyalizm olarak adlandırılmıştır.
- Totaliter bir sistem olan nasyonal sosyalizm, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın karşılaştığı yoksulluk ve işsizliğin bir sonucu olarak Nazi Partisi tarafından uygulanmıştır.
- Nasyonal sosyalist sistemin Almanya'daki uygulayıcısı olan Nazi Partisi, 1918'de Alman İşçi Partisi olarak kurulmuş ve kısa süre sonra partinin adı Alman Sosyalist İşçi Partisi (NSDAP) olarak değiştirilmiştir.
- Nazizm, kitleleri peşinden sürüklemeye faşizmin "Devlet ideal ve ebedidir." anlayışı yerine "üstün ırk" kavramını ön plana çıkarmıştır.

1.2. SSCB'İN KURULMASININ ORTA ASYA TÜRK TOPLUMLARINDA MEYDANA GETİRDİĞİ DEĞİŞİM

- I. Dünya Savaşı başladığında sosyal ve ekonomik yapısı kötüleşen Rusya'da 24 Şubat 1917'de 200 bin işçinin katıldığı grevi bastırmak için gelen askerlerin de greve katılmasıyla bakanlar ve generaller tutuklanmaya başlandı.
- 8 Mart 1917'de yeniden bir halk hareketiyle işçi ve askerler yönetimi ele aldı.
- 1917 Mart'ında Çar II. Nikola tahttan ayrıldı ve yerine Devrimci Hükûmet (Geçici Hükûmet) kuruldu.
- Devrimci Hükûmet içerisindeki Bolşevikler, "barış, ekmek ve toprak" sloganıyla yaptıkları hükûmet içi bir darbeyle Menşevikleri bertaraf ederek iktidarı ele geçirdi.
- 3 Mart 1918 tarihli Brest Litovsk (Birest Litovsk) Antlaşması ile Bolşevik Rusya I. Dünya Savaşı'ndan çekildi.

- Sovyet Rusya 1917-1939 yılları arasında görece güçsüzlük döneminde Avrupa’da barışın yerleşmesi için uğraştı.
- Bu dönemde Sovyet Rusya ideolojik hedeflerine siyasi hedeflerinden daha çok önem verdiği için tarafsızlık ve saldırmazlık politikasını izledi.
- Ayrıca ihtilal içinde ihtilal yapan Lenin, azınlıkların da desteğini alabilmek için self determinasyon politikasını benimsediklerini ilan etti.
- Bu vaat Rusya’daki Müslüman toplumunda önemli miktarda Bolşevik taraftarının ortaya çıkmasına neden oldu.

Türkistan Millî Mücadelesi ve Basmacı Hareketi

- Rus işgallerinin yaşandığı dönemde Türkistan Türkleri (Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen).
- 1905 Rus Devleti ile Azerbaycan, Tatar, Kırım, Avar, Dağıstan gibi Türk toplulukları arasında bir birlik kurulamadı.
- Enver Paşa etkin bir rol oynamıştır.

Basmacı Hareketi:

- Rusların Hokand Millî Hükûmetini devirmesinin ardından yaptığı katliamlara tepki olarak Ergaş Korbaşı önderliğinde başlatılan Türkistan’ın millî mücadelesidir.

Basmacı Hareketi olarak adlandırılan bu mücadele üç döneme ayrılabilir:

1. 1918-1921 yılları arasındaki dönem.
 2. Enver Paşa’nın lider olduğu 1921-1922 yılları arasındaki dönem.
 3. Enver Paşa’nın şehit edilmesiyle başlayan 1922-1935 yılları arasındaki dönem.
- Türkistan’da 1916’da başlayan isyanlar 1918’de Fergana Vadisi’nin tamamına yayılarak Türkistan millî mücadelesine dönüştü.
 - “Türkistan, Türkistanlılarındır.” parolasıyla yola çıkılan bu mücadeleye köylülerin yanında sanatkarlar, din adamları ve reformistler de katıldı.
 - 8 Kasım 1921’de Enver Paşa Buhara’da ortaya çıktı. Burada “tam bağımsız Türkistan” için mücadele etmeye karar verdi.
 - Kısa bir süre sonra Basmacı Hareketi’ni tek elde topladı.
 - Bu dönem millî direnişin zirvesi oldu.
 - 1922’de bir baskın neticesinde Enver Paşa’nın şehit edilmesi üzerine üçüncü dönem başladı. 1924’te hareket Ruslar tarafından bastırılrsa da direniş aralıklarla 1935’e kadar devam etti.
 - 1936’da Sovyet Türk devletleri kurularak SSCB’ye bağlandı ve Türkistan millî mücadelesi tamamen sonlandırıldı.

Gazavât/Müridizm Direniş Hareketi

- On sekizinci yüzyılda Çarlık Rusyası’nın Kafkasya’yı istilasına karşı ortaya çıkan ve Şeyh Şamil) ile özdeşleşen dinî ve millî direnişi, Ruslar Müridizm Hareketi, Müslümanlar Gazavât olarak adlandırmıştır.
- Gazavât, farklı dillerin konuşulduğu, farklı etnik kökene sahip halkların bulunduğu Kuzey Kafkasya’nın bağımsızlığının hedeflendiği tasavvuf kökenli bir siyasi hareket olmuştur.

- Gazavât, 1917-1922 yılları arasında Sovyet yönetimi tarafından millî bir kurtuluş hareketi, ilerici ve demokratik bir direniş olarak değerlendirilmiştir.
- Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla Grozni'nin kontrolünü ele geçiren General Cahar Dudayev, Çeçen İşkerya Cumhuriyeti'ni (ÇİC) ilan etmiştir.
- ÇİC ve Rusya Federasyonu arasındaki çatışmalar 1990'ların ilk yarısında artarak 1994'te bir savaşa dönüşmüştür.
- 1997'de imzalanan Hasavyurt Antlaşması'yla Çeçenistan'a yarı özerklik verilmiş fakat 1999 Eylül'ünde Rus kuvvetlerinin Çeçenistan'ı tekrar işgal etmesiyle barış son bulmuştur.

Azerbaycan ve Mehmet Emin Resulzâde (1884-1955)

- Oğuzların devamı olarak Hazar Denizi'nin güneybatısında yer alan bölgede yaşayan Türklere Azeri Türkü denmiştir.
- 1901'de "Millî Azatlık Hareketi" ile Çar idaresine karşı başlatılan millî direniş sonuçsuz kalmıştır.
- Bu ortamda Mehmet Emin Resulzâde gibi bir lider ortaya çıkmıştır.
- Milliyetçilik ve devletçilik kabiliyetlerinde çok ileri düzeyde tesir gücüne sahip olan Resulzâde; İsmail Gaspıralı, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi güçlü fikir insanlarından etkilenmiştir.
- Çarın baskıları sonrasında 1908'de İran'a gitmek zorunda kalmıştır.
- 1911'de kurulan Musavat Partisi ile Azerbaycan millî direnişi, siyasi bir boyut kazanmıştır.
- I. Dünya Savaşı sonrasında 28 Mayıs 1918'de Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kurularak bağımsızlık ilan edilmiştir.
- Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin üç ideali, "Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak" olmuştur.
- Sovyet idaresi 28 Nisan 1920'de bu devlete son vererek yönetimi ele almıştır.
- Mehmet Emin Resulzâde bu ortamda Türkiye'ye kaçmıştır.
- SSCB'nin resmen dağılmasıyla Azerbaycan Devleti 1991'de yeniden kurulmuştur.

Başkortostan ve Ahmet Zeki Velidî Togan (1890-1970)

- Başkortlar, Ahmet Zeki Velidî Togan önderliğinde Rusya Müslümanları Kongresi'ne katılmış ve 1919'da Togan'ın liderliğinde Başkort Otonom Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır.
- Ahmet Zeki Velidî Togan, devlet başkanlığı sırasında Sovyet yönetimiyle arası açılınca Güney Türkistan'a gitmiş ve Basmacı Hareketi'ne katılmıştır.
- Başkortların millî mücadelesinin sembol ismi olan Ahmet Zeki Velidî Togan, 10 Aralık 1890'da Başkort bölgesi İşimbay kazası Küzen köyünde doğmuştur.
- Başkort Özerk Cumhuriyeti'nin kurulmasında aktif görev alıp kısa bir süre sonra devlet başkanı olmuştur.
- 1921'de Türkistan Millî Birliğinin başına getirilen Togan, Basmacı Hareketi'ne katılarak Bolşeviklerle mücadeleye girişmiştir.
- Ahmet Zeki Velidî Togan, 1923'te hareketin başarısız olması üzerine İran, Afganistan ve Hindistan üzerinden Avrupa'ya gitmiş ve 1925'te Türkiye'ye gelmiştir.
- Yurt dışı ve yurt içinde birçok üniversitede görev yapmıştır.
- 1970'te İstanbul Üniversitesinde görev yaptığı sırada geçirdiği bir ameliyat sonrasında vefat etmiştir.
- Ahmet Zeki Velidî Togan, şüphesiz Türk-İslam tarihi açısından iyi bir bilim insanı, Türk tarihi açısından fedakâr bir siyasetçidir.

1.3. ORTA DOĞU'DA MANDA YÖNETİMLERİ KURULMASININ VE AFRİKA'DAKİ SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİNİN SİYASİ SONUÇLARI

- Orta Doğu kavramı, coğrafi bir tanımlamadan ziyade Batı medeniyeti tarafından belirlenen siyasi bir terimdir.
- Orta Doğu, dar kapsamlı bakış açısıyla Türkiye, İran, Mısır üçgenini ve bu üçgen içerisinde yer alan ülkeleri kapsar.
- Geniş kapsamlı bakış açısıyla bu devletleri ve onlara komşu olan bazı Müslüman ülkeleri (Kuzey Afrika, Sudan, Somali, Pakistan, Afganistan gibi) içine alır.

1.3.1. Osmanlı Devleti'nin Yıkılışının Orta Doğu'ya Etkileri

- Orta Doğu'ya 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar İran hariç olmak üzere Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olmuştur.
- Orta Doğu üç se mavi din olan Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlığın doğuş yeridir.
- CoĐrafi keşiflerle önemi azalan Orta Doğu, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması, hava yollarının devreye girmesi ve petrol üretiminin artmasıyla yeniden önem kazanmıştır.
- Özellikle petrol kaynaklarının zenginliği Orta Doğu'yu büyük devletler için bir rekabet alanı hâline getirmiştir.
- İngiltere, Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda İngiltere'ye tanımış olduğu kapitülasyonlar sayesinde bölgedeki çıkarlarını muhafaza etmiştir.
- I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İttifak grubunda yer alması, İtilaf Devletleri'nin bölgeye yönelik paylaşım planları hazırlamalarına yol açmıştır.
- Bu planlar doğrultusunda gizli anlaşmalar yapılmıştır.

McMahon (Mekmehin) Antlaşması (1915)

- İngiltere'nin Mısır Valisi ile Hicaz Emiri Şerif Hüseyin arasında yapılmıştır.
- Bu gizli anlaşmaya göre McMahon, Arapların Osmanlılara karşı isyan etmesi hâlinde, Arap Yarımadası ile Suriye ve Irak'ı içine alacak Arap bağımsızlığını tanımayı kabul edecektir.
- Buna karşılık Şerif Hüseyin de İngiltere'ye ekonomik konularda öncelik verecektir.

Sykes-Picot (Saykıs Piko) Antlaşması (1916)

- İngiltere Mark Sykes ve Fransa (Georges Picot) arasında imzalanmıştır.
- Bu gizli anlaşmaya göre Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve İstanbul Rusya'ya; Adana, Antakya bölgesi, Suriye kıyıları ve Lübnan Fransa'ya; Musul hariç olmak üzere Irak İngiltere'ye bırakılmıştır.
- Bölge üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen emperyalist devletler, bağımsızlık ve milliyetçilik gibi söylemleri kullanarak bölgedeki Osmanlı hâkimiyetine son vermiştir.
- Bu güçler, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla bölgede etnik ve dinî farklılıklara dayalı ve istedikleri gibi idare edebilecekleri manda yönetimleri kurmuşlardır.
- Orta Doğu'daki çıkarları doğrultusunda kargaşa unsuru olarak etnik ve dinî farklılıkları her zaman kullanmışlardır.

1.3.2. Büyük Güçlerin Orta Doğu ve Afrika Politikaları

- İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Balfour, 2 Kasım 1917'de Uluslararası Siyonizm Hareketi'nin liderlerinden Lord Rothschild'a (Lord Rotşayıld) bir mektup göndererek Filistin'de Yahudilere bir yurt kurulması çabasının ülkesi tarafından destekleneceğini bildirdi.

- Böylece Amerika'nın sempatisini kazanmayı amaçladı.
- İtilaf Devletleri tarafından da desteklenen bildiri, bölgede kurulacak İsrail Devleti'nin temeli oldu.

BALFOUR DEKLARASYONU

- İngiltere ile Fransa arasında imzalanan ve Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılmasını içeren Sykes-Picot Antlaşması ile Orta Doğu'da bir Yahudi devleti kurulmasını kapsayan Balfour (Balfur) Deklarasyonu, Orta Doğu'nun şekillenmesindeki önemli yapı taşlarından oldu.
- Arap halkını Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmak için özellikle Mekke Şerifi Hüseyin ile birtakım antlaşmalar yaptı.
- Araplara, Arap Devletleri Konfederasyonu kurmayı vadederek bazı Arap aşiretlerini bağımsızlıklarını elde etmeleri için kışkırttı.

a) İngiltere'nin Orta Doğu Politikaları

- Orta Doğu, İngiltere'nin sömürgeleriyle bağlantısını sağlayan önemli bir konumdaydı.
- 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ile Orta Doğu'nun önemi daha da arttı.
- İngiltere, 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'yle arasındaki denge politikasını terk etti ve Osmanlı topraklarını işgale başladı.
- I. Dünya Savaşı'nda Mekke Şerifi Hüseyin'le yaptığı Mc Mahon Antlaşması ile bağımsız Arap Devleti sözü verdi fakat savaş sonrası dönemde bölge halklarının beklentileri karşılık bulmadı.

Orta Doğu'da İngiliz Manda Yönetimleri

Irak

- San Remo Konferansı ile Irak'ın manda idaresi İngiltere'ye teslim edildi.
- İngiltere, Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Faysal'ı Irak kralı yaparak Irak'a 1922'de özerklik verdi.
- 1930'da Irak'ın bağımsızlığını tanıdı.
- Irak, 1932'de Milletler Cemiyetine üye oldu.

Mısır

- Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine Aralık 1914'te İngiltere, Mısır üzerinde hâkimiyetini kurdu ve 28 Şubat 1922'de yayımladığı deklarasyonla Mısır'ın bağımsızlığını ilan etti.
- Süveyş Kanalı ve Mısır'daki yabancı haklarını korumayı üzerine aldı.
- İngiltere, 1936'da yapılan antlaşma ile Mısır'dan çekildi. Mısır, Mayıs 1937'de Milletler Cemiyetine üye oldu.

Arabistan

- I. Dünya Savaşı başladıktan sonra Mekke Şerifi Hüseyin ile mücadeleye giren Suud ailesinden Abdülaziz İbni Suud, 1926 Ocak ayında kendisini Hicaz Kralı ve Necd Sultanı ilan etti.
- 1932'de devletin adı Suudi Arabistan Krallığı oldu.
- Suudi Arabistan aynı yıl içerisinde Milletler Cemiyetine üye oldu.

Ürdün

- Ürdün, Fransız mandasındaki Suriye Krallığı'na dâhildi.
- Eylül 1922'de Milletler Cemiyeti kararı ile Ürdün Devleti kuruldu ve İngiltere mandasına bırakıldı.
- Ürdün 1946'da İngiltere ile yaptığı antlaşma ile bağımsızlığını kazandı.

Filistin

- İngiltere, Balfour Deklarasyonu ile bir Yahudi devletinin kurulmasını kabul ettiğini ortaya koydu.
- San Remo Konferansı kararları ile Filistin, Suriye'den ayrılarak İngiltere mandasına bırakıldı.
- İsrail Devleti, II. Dünya Savaşı sonrası 1948'de kuruldu.

Yemen

- Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile Yemen'in bağımsızlığı fiili bir durum olarak ortaya çıktı.
- Yemen, savaş sonrası İmam Yahya önderliğinde İngilizlere karşı mücadele etti ve İngiltere'ye karşı İtalya ile iş birliğini geliştirdi.
- İngiltere 1934'te Yemen'in bağımsızlığını tanıdı.

b) Fransa'nın Orta Doğu Politikaları

- San Remo Konferansı ile Suriye ve Lübnan, Fransız mandasına verildi.
- Arapların Suriye Krallığı beklentisi San Remo Konferansı'nda karşılanmadı ve Filistin, Suriye'den ayrılarak İngiliz mandasına bırakıldı.
- Bu durumun Suriye'de yarattığı hayal kırıklığı halkın Fransızlara karşı mücadele etmesine yol açtı. Fransızlar 1920 Temmuz'unda Şam'a girdi.
- Kral Faysal kovularak yönetime Fransız yüksek komiseri getirildi.
- Fransa bölgede "Böl ve yönet." anlayışına dayanan bir politika izledi.
- Suriye'de muhalefeti kırmak için ülkeyi Lübnan, Alevi, Dürzi, Halep ve Şam olmak üzere beş ayrı siyasi bölgeye ayırdı. Bunlardan yalnız Lübnan bugüne kadar varlığını koruyabildi.
- Fransa bölgede yaşanan muhalefeti dizginlemek için 1926 Mayıs'ında Lübnan'a, 1930 Mayıs'ında Suriye'ye sözde bağımsızlık vererek her ikisinde de yönetim biçimini cumhuriyet olarak ilan etti.
- Fransa; İtalyan ve Alman yayılcılığının gelişmesi üzerine 1936'da bölgeden çekildi.
- Fransa'nın bölgeden tamamen çekilmesi 1946'da gerçekleşti.

1.3.3. Manda-Sömürge-Emperyalizm Kavram Haritası

Manda: Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek düzeye erdştirip bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar Milletler Cemiyeti adına yönetmek için bazı büyük devletlere verilen vekillik.

Sömürge: Güçlü bir ülkenin kendisini daha güçlü kılmak ve zenginleştirmek için daha zayıf ülkenin kaynaklarını kullanması.

Emperyalizm: Bir devletin veya ulusun başka devlet veya uluslar üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda etkide bulunmaya çalışarak, tüm kaynaklarından "yararlanma" hakkına sahip olmasıdır.

1.4. MODERN KARA, DENİZ VE HAVA HÂKİMİYET TEORİLERİ

- XIX. yüzyılda Avrupa'da büyük ülkeler, gücü ve zenginliği çevre bölgelere hâkim olmakla eş değer görmüşlerdi.
- Ülkelerin gücü ve zenginliği sahip oldukları çevre bölgelere bağlıydı.
- Ülkelerin kendilerine uygun jeopolitik görüşleri benimsemesine yol açtı.
- jeopolitik teoriler şunlardır:

Deniz Hâkimiyet Teorisi

- Alfred Thayer Mahan (Alfırıld Deyır Mehin) "Dünya egemenliğinin anahtarı deniz yollarının kontrolündedir."

Kara Hâkimiyet Teorisi

- Halford J.Mackinder (Helfird Cey Mekındır) "Karalara hâkim olan dünyaya hâkim olur."

Hava Hâkimiyet Teorisi

- Harry A. Sachaklian (Hery Saçaklian) "Havaya hükmeden bir millet tüm dünyaya hâkim olur."

1.5. JAPONYA'NIN UZAK DOĞU'DA YENİ BİR GÜÇ OLMASI

1.5.1. Modern Japonya'nın Doğuşu ve Meiji (Meici) Restorasyonu

- Doğu Asya kıyıları önünde büyüklü küçüklü birçok adadan meydana gelen Japonya'da güneşin oğlu olarak adlandırılan imparator, XII. yüzyılın sonlarından itibaren varlığını sembolik olarak devam ettirdi.
- Japonya'daki bütün eyaletler daymiyo adı verilen derebeyler tarafından yönetilmekteydi.
- Daymiyoların en güçlüsü, şogun olarak merkezî yönetimin başında bulunurdu.
- 1624'te Şogun Tokugova'nın yayımladığı fermanla Japonya dış dünyaya kapandı.
- Bu süreç 1853'e kadar 229 yıl boyunca devam etti.
- XIX. yüzyılda büyük devletlerin sömürgecilik faaliyetleri Uzak Doğu'da da kendini gösterdi.
- İngiltere'nin Hindistan'dan getirdiği afyonu Çin'de satmak istemesi üzerine Çin ile İngiltere arasında yaşanan 1839-1842 Afyon Savaşı'nın ardından Çin; İngiltere ve diğer Avrupalı devletlerle ticaret antlaşmaları imzalamak zorunda kaldı.
- Japonya 1854'te ABD, ardından Rusya, Büyük Britanya ve Hollanda ile ticaret antlaşmaları yaparak bu ülkelerin Japonya'da konsolosluk açmalarına izin verdi.
- Bugünkü modern Japonya'nın kurucusu kabul edilen İmparator Mutsuhito Meiji 1867'de tahta çıktı.
- Meiji'nin tahta çıkmasıyla tarihe Meiji Dönemi (Aydınlar Dönemi) olarak geçen dönem başlamış oldu.
- Meiji Restorasyonu ile 1868'de şogun idaresi resmen sona erdirildi.
- Yeni hükûmet kuruldu ve egemenlik, Japonya'nın Uzak Doğu hâkimiyetinin temellerini atacak olan imparatorun eline geçti.

1.5.2. Japon Yayılmacılığı ve Asya'nın Değişen Yüzü

- 1868-1912 yıllarını kapsayan Meiji Devri, dünya tarihinde en dikkate değer dönemlerden biri oldu.
- Batı'da başarılması asırlara dayanan teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmeler, İmparator Meiji'nin idaresi altında kısa sürede gerçekleştirildi.
- Japonya 1854'den sonra Batının seviyesine çıkabilmek için, Amerika ve Avrupa'ya yüzlerce öğrenci gönderildi.
- XIX. yüzyılın sonunda Japonya Batılı devletlere tanıdığı ticari ayrıcalıklara son verebilecek duruma geldi ve Asya'nın en büyük gücüne dönüştü.
- Japonya gerçekleştirdiği hızlı gelişmelerin sonucu olarak yayılmacı politikalar oluşturmaya başladı.
- İmparator Mutsuhito'nun 1868 de kabul ettiği Meiji Restorasyonu (yani Aydın Hükümet) ile Japonya bir dizi hızlı ve köklü değişiklikler gerçekleştirdi.
- Japonya'nın 1875 sonrası Kore'ye dair emelleri 1894'te Japonya ile Çin'i karşı karşıya getirdi.
- Japonya, Çin'i yenilgiye uğrattı.
- Yapılan Şimonoseki Antlaşması'na göre çeşitli kazanımlar elde eden Japonya, Avrupalı devletlerin araya girmesiyle bazı kazanımlarından vazgeçti.
- Japonya, bölgede Rusya'nın yayılması üzerine 1904'te donanmasını Port Arthur Limanı'na, kara ordusunu Kore'ye sevk ederek Rusya ile savaşa girdi ve savaşı kazandı.
- Bu zaferle kuvvetler dengesinin muhafazası oyununa yeni bir oyuncu katıldı.

1.6. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELER

- İki savaş arası dönemde dünya I. Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkımın etkisinden kurtulamamış ve II. Dünya Savaşı'na sürüklenmiştir.
- 1929'da ABD'de ortaya çıkan 1929 Ekonomik Buhranı Avrupa'yı da ciddi şekilde etkilemiştir. Almanya; İngiltere ve Fransa'ya olan savaş tazminatını ödemekte zorlanmıştır.
- Rusya'da yaşanan ihtilalin ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuş ve yeni rejim iktidarını bu dönemde sağlamlaştırmıştır.
- Japonya en büyük rakibi gördüğü Çin üzerindeki baskısını artırmaya çalışmış, kısmen de başarılı olmuştur.
- İki savaş arası dönemde barışı sağlamak için ABD Başkanı Wilson'ın fikrî yapısını ortaya attığı Cemiyet-i Akvam, 1919'da Paris Barış Konferansı'nda kurulmuştur.
- 1925'te Locarno (Lokarno) Antlaşması, 1928'de Briand-Kellogg (Brio-Kellög) Paktı imzalanmıştır.

1.6.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı

- 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, dünya ekonomisine etkisi itibarıyla en ağır kriz olarak kabul edilir.
- Amerika'da New York Menkul Kıymetler Borsasındaki [Wall Street (Vol Sıtrit)] hisse senedi fiyatlarının sert bir şekilde düşmesiyle başlayan buhran kısa sürede Avrupa'ya ve dünyanın diğer sanayileşmiş bölgelerine yayıldı.

ABD'de Ekonomik Buhranın Ortaya Çıkışı

- I. Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklar karşısında ABD'de küçük şirketler birleşmek zorunda kaldı.
- Savaş sonrasında tekeller oluştu. 1929'a gelindiğinde Amerikan ekonomisinin %50'si üzerinde söz sahibi olan holding sayısı 200'dü.

- Ülke dışına verilen krediler geri alınamadı.
- Başkan Hoover (Havır) yönetiminin ekonomi alanındaki tecrübesizliği, krize müdahaleyi geciktirmekteydi.
- 1929'da ABD'nin ithalatını sınırlandırması dünyada stok artışlarına neden oldu. Artan stokları, doğal olarak fiyat düşüşleri izledi.
- Bu yıllarda Wall Street'in spekülasyon piyasası reel ekonomideki krizle birleşince büyük buhran başladı.
- Hisse senetlerinin fiyatları ile reel ekonomik faaliyetlerin paralel gitmemesi ve farkın giderek artması 1929'da finansal ve reel ekonomilerin çökmesine neden oldu.

Kara Perşembe ve Ekonomik Buhranın Sonuçları

- 1920'li yıllarda ABD'de yaşanan hızlı ve üretime dayanmayan büyüme, talep miktarındaki artış fiyatları yükseltmekteydi.
- 1929 itibarıyla New York Wall Street Borsası, nihayetinde Kara Perşembe olarak anılan 24 Ekim 1929 günü çöktü.
- Hemen hemen herkes elindeki hisse senetlerini satmak istedi Panik haberi yayıldıkça hisse senedi sahipleri Wall Street'e akın etti.
- Borsadaki bu panik, diğer piyasalara da sıçradı.
- Yüzlerce şirket iflas etti, 50 milyon insan işsiz kaldı.
- Dünyada toplam üretim %42 oranında düştü ve dünya ticaret hacmi %65 oranında azaldı.
- 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan en çok etkilenen ülke olan ABD'deki çöküş uzun süreli oldu.
- Krize zamanında müdahale edilmemesi fiyatlarda hızlı düşüşe ve ticarete daralmalara neden oldu.
- ABD'de 1932'de yapılan seçimle Franklin D. Roosevelt (Franklin Di Rozvel) başkan oldu.
- İnsanların satın alma güçlerinin düşmesi ve talebin yetersiz olması nedeniyle Roosevelt, New Deal (Yeni Antlaşma) olarak bilinen ekonomik politikaları hayata geçirdi.
- 1930'lu yıllar dış ticarete korumacılığın arttığı ve gümrük tarifesi, kota, takas ve kliring gibi ticareti kısıtlayıcı önlemlerin alındığı yıllar oldu.
- Siyasi değişimler sonucunda birçok ülkede savaş yanlısı ve fiilen saldırgan partiler zafer kazandı, silahlanma yarışı hız kazandı.
- Bu durum II. Dünya Savaşı'nın kapılarını açtı.

1.6.2. Almanya'daki Hiper Enflasyonun Siyasi ve Sosyal Sonuçları

- Versay sonrası Almanya'da iç siyasi çekişmeler ve ekonominin bozulması, durumu içinden çıkılmaz bir hâle soktu.
- Almanya'da Bolşeviklerin kışkırtmaları sonucu Alman sosyal demokratları ile mevcut iktidar yanlıları arasında çatışmalar yaşandı.
- 1919'da isyana dönüşen çatışmaları 1920'de darbe girişimi takip etti.
- Siyasi istikrarsızlık ve kaos öncesinde Versay Antlaşması'ndan doğan yükümlülükler ekonomik durumu daha da kötüleştirdi.
- Bu durum hiper (yüksek) enflasyona neden oldu.
- Yüksek enflasyonun getirdiği ağır koşullar, Almanya'nın iç düzenindeki bunalımı daha da artırdı.
- Almanya'da Hitler'in Nazi Partisi güçlenirken komünist devrimci siyasal hareketler hız kazandı.

- Toplumda derin ayrışmalar oldu ve Alman demokrasisi kesintiye uğradı. Devlete olan güven azaldı, Alman ırkçılığı güçlendi ve diğer milletlere karşı bir tepki doğdu.

1.7. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN SOSYOKÜLTÜREL OLAYLAR VE BİLİMSEL GELİŞMELER

1.7.1. Dönemi Yansıtan Üç İsim ve Eserleri

- I. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği yıkım sonrasında Batı dünyasında düşünce alanında meydana gelen değişim; kültür, bilim, sanat gibi alanlarda yeniliklerin kaynağını oluşturdu.

- Yeni yaklaşımlarda güçlenen totaliter anlayışların yanında savaş karşıtlığının ve liberal düşüncelerin ağırlık kazandığı görüldü.

- Bu dönemde bazı isimler ve eserleri ön plana çıktı.

Pablo Picasso (Pablo Pikasso) (1881-1973)

- Picasso, 20. yüzyılın en önemli ressam ve heykeltıraşlarından.

- Kübizm akımının kurucularından.

- En tanınmış eseri Guernica (Guernika) dır.

John Ernst Steinbeck (Con Örnst Şıtaynbek)

- Kaliforniya'da doğan Steinbeck, Stanford Üniversitesinden mezun dahi olamayacak kadar başarısız bir eğitim hayatı geçirmiştir.

- İşçi olarak çalıştığı dönemde hayata dair edindiği bilgi ve tecrübelerini romanlarına uyarlamıştır.

- Steinbeck'in en önemli romanı "Gazap Üzümleri"dir.

- 1962'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan yazarın birçok eseri beyaz perdeye uyarlanmıştır.

Albert Einstein (Albirt Aynştayn) (1879-1955) İzafiyet Teorisi

- Almanya asıllı ABD'li bilim insanıdır.

- Fizik alanında ortaya koyduğu kuramlar ile bilim tarihini değiştiren Einstein, insanlık tarihinin gördüğü en önemli bilim insanlarından.

- Newton (Nivtın) Fiziği'ne alternatif olarak geliştirdiği Görelilik Kuramı (İzafiyet Teorisi) ile bilim ve felsefenin farklı yorumlanmasını sağlamıştır.

11.7.2. Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerin Askerî Alana, Mimariye ve Sağlık Alanına Etkisi

- İki dünya savaşı arasındaki dönemde bilim ve teknolojiadaki gelişmeler askerî alanda yoğun bir şekilde uygulandı.

- Bu da tüm askerî kuvvetlerdeki silah sistemlerini değişime uğrattı.

- II. Dünya Savaşı'nda hava silahlarının öneminin ortaya çıkması; çok sayıda ağır makineli tüfek ve topla yüklü, pilot mahalli, zırhlı, delinmez yakıt tankları olan tek yüzeyli uçaklara dönüştü.

- Tankların zırhını ve motorlarını daha da güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapıldı.

- Bu silah sistemleri elektrikli haberleşmede meydana gelen değişikliklerden, radarlar ve geliştirilmiş telsiz donanımlarından etkilenmeye başladı.

Mimari Alanda Yaşanan Gelişmeler

- XX. yüzyılda mimarlar, Sanayi Devrimi'yle önü açılan imkânları kullanarak yeni tasarımlar denedi.
- Art Deco (Art Deko), bu denemeler sonucunda ortaya çıkmış bir sanat akımıydı.
- Mimar Walter Gropius'ın [Walter Gropius (1883-1969)] Almanya'da 1919'da kurduğu tasarım okulu önemlidir.
- Avrupa ve ABD'de Bauhaus anlayışı ve öğretim yöntemi yaygınlaşmıştır.
- 1931'de New York'ta inşa edilen 102 katlı çelik iskelet yapı olan Empire State (Empayr Siteyt) binası, 1954'e kadar dünyanın en yüksek yapısı olarak ABD'nin yükselen gücünün simgesi oldu.

Sağlık Alanında Yaşanan Gelişmeler

- I. Dünya savaşının yıkıcı etkilerini azaltmak için sağlık alanında yapılan çalışmalarla pek çok buluş gerçekleştirildi.

1.7.3. Propaganda Aracı Olarak Sinema ve Radyo Sanayi Devrimi ile önemi artan propaganda sektörü

- 19. yüzyılın sonuna yaklaşıldığında teknolojinin gelişmesi ile toplumları etkileyen büyük bir güce ulaştı.
- Propaganda; kitle iletişim araçları, eğitim, halkla ilişkiler, beyin yıkama ve kontrolü, reklamcılık, psikolojik savaş gibi araç ve yöntemler kullanılarak yapıldı.
- Radyo ve sinema sektörünün bundaki payı çok büyük oldu.

Sinema

- Sinema, hükûmetler tarafından siyasal, sosyal ve dinsel baskı gruplarının denetiminde kendi propagandalarını gerçekleştirmek için kullanıldı.
- İnsan topluluklarını yönlendirmek ve bir ideolojiye bağlamak maksadıyla çekilmiş sinema filmleri propagandanın en ideal aracı hâline geldi.

Radyo

- Hitler "Kavgam" kitabında, kullanmasını bilenlerin elinde radyonun korkunç bir silah olacağını belirtiyordu.
- 1933'te seçimler Nazilerin başarısıyla sonuçlanınca Propaganda Bakanı Joseph Goebbels [Jozif Gobels] radyolarda büyük bir tasfiye hareketine girişti.
- Programlar yeniden düzenlendi ve hükûmetin çalışmalarını yansıtan yayınlara öncelik verildi
- Müzik yayınlarında askerî marşların yanı sıra Alman bestecilerin yapıtları ağırlık kazandı.
- Alman ırkının üstünlüğünü belirten konuşmaların yayınına başlandı.
- Hitler'in liderliğinde gelişen Nasyonal Sosyalist Parti (Nazi Partisi) ise "En büyük Almanya" parolasını tekrarlayan propagandası ile önce iktidarı ele geçirdi, daha sonra dünyayı II. Dünya Savaşı'na sürükledi.